

Hambaarstide koolitusest ja erialaorganisatsioonide tegevusest Eestis 1918–2017

RITA NÕMMELA, SILVIA RUSSAK, MARE SAAG

Saja aasta jooksul on toimunud ühiskonna arengust ja vajadustest lähtuvalt väga suured muutused hambaarstide koolitamises ja hambaarste ühendavate organisatsioonide tegevuses. Õpetamise ja eriala arengu seisukohast on õppetöö kõrval oluline ka teadustöö. Järgnevas kirjutises antakse ülevaade nende valdkondade arengusuundadest.

Hambaarstide haridusest

19. sajandist on teada üksikute hambaarstide eksamineerimine Tartu ülikooli juures, kuid õppida seda eriala ülikoolis ei saanud. Kõige esimene hambaarst Tartus eksamineeriti 1814 ja tema oli naine – Josephine Serre Krakowist. Viisteist aastat hiljem tuli tema tütar Marie Louise ja tegi samuti ülikooli juures eksami.¹ Regulaarsemaks muutus hambaarstide eksamineerimine ülikooli juures alates 1890. aastatest, kui Vene impeeriumis asutati hulk hambaarstikoole ja kehtestati selged nõuded eriala omandamiseks. Kuna see ei nõudnud

¹ Josephine Serre, EAA, 402-2-23142; Marie-Louise Serre, EAA, 402-2.23143. Vt ka М. О. Калнин, В. Калнин, „Первые женщины, получавшие звание зубного врача и дантиста в Тартуском университете“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, XII (Tartu, 1981), 54–68.

tol ajal täieliku ülikoolikursuse läbimist, tuli hambaarstikoolidesse palju naisi, keda ülikoolidesse siis veel ei lubatud. Peale hambaarstikooli läbimist oli kutse saamiseks vaja teha eksam ülikooli juures. Tartu keiserliku ülikooli juures eksamineeritute nimekirjadega saab tutvuda arhiivis ja need näitavad, et kohalikke eksamineeritute seas esialgu peaaegu polnud.²

Eesti esimese hambaarstikooli asutas 1909. aastal endine Tartu ülikooli hospitaalteraapiakliiniku assistent David Levinoviš. Kool hakkas tegutsema temale kuulunud hambakliiniku alusel, mis asus Tartus Rüütli 23.³ Ka Tartu hambaarstikoolis õppisid enamasti naised. Seega läks hambaarstiamet naiste kätte juba eelmisel sajandivahetusel.⁴ Kõige rohkem oli õpilasi koolis 1916/1917. õppeaastal, mil kolmel kursusel õppis kokku 99 tulevast hambaarsti, neist kuus meest. Kooli algaastail pärinesid õpilased peaaesjalikult Balti kubermangudest ja Leedust, kuid õpilasi oli ka Ukrainast, Tambovi, Permi ja Stavropoli kubermangust, isegi Taga-Kaukaasiast. Eesti ja läti rahvusest õppureid oli vaid üksikuid. Hiljem, eriti 1917/1918. õppeaastal, suurenes eestlannade ülekaal märgatavalt ja juba 1920. aastal olid õpilased peaaegu ainult Eestist. Hambaarstikooli õppekava oli põhjalik. Kohustuslikud ained olid anatoomia, keemia, füüsika, füsioloogia, histoloogia, üldkirurgia, farmakoloogia. Õpetasid peamiselt Tartu Ülikooli eradotsendid, hammaste eemaldamist ja operatiivset kirurgiat õpetas näiteks Nikolai Burdenko.

1917. aastal võttis hambaarstikooli üle Julie Saarepera (snd Paris), sama kooli kasvandik. 1918. aasta sügisel ja 1919. aasta esimesel poolel õppetööd koolis ei toimunud. See algas taas 6. oktoobril 1919. Viimane lend lõpetas Tartu hambaarstikooli 1924. aastal.

Lühikest aega tegutses hambaravi osakond Rostovtsevi eraülikooli juures. See avati 1911. aastal ja Mihhail Rostovtsevi abikaasa Anna Rostovtseva (sündinud Degtjarjeva, lõpetanud 1912. aastal

² Verzeichnis der Doktoren, Magister, Ärzte und Medizinalbeamten 1881–1909. EAA, 402-9-253.

³ Koolist pikemalt: М. О. Лыби, „Деятельность преподавателей Тартуского университета в зубо-врачебной школе“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, IX (Tartu, 1979), 121–125.

⁴ Ameti feminiseerumisest vt: М. О. Калинин, В. Калинин, Э. А. Лепасаар, „Феминизация зубных врачей и врачей-стоматологов в Тартуском университете в конце XIX и в XX столетии“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, XVIII (Tartu, 1985), 103–110.

Tartu hambaarstikooli) oli seal mõnda aega juhataja ning õpetas hammaste ravimist. Hambaarstiosakond eksisteeris kõigest mõned aastad ja õpilaste arv oli tagasihoidlik: 1911. aastal astus esimesele kursusele 15 õpilast, kellest üle poole olid naised, järgmisel, 1912. aastal oli erialal 12 kuulajat.⁵

1926. aastal registreeriti Pärnus K. Meri-Nigoli kaheaastane hambatehnikute kursus, mis andis ühe lennu lõpetajaid.⁶ Kaudseid andmeid on selliste kursuste tegutsemisest ka Tallinnas ja Tartus. Enamik hambatehnikuid alustas tavaliselt õpilastena kutseõiguslike hambatehnikute juures ja andis erialaeksami ministeeriumi komisjoni ees.⁷

Ajavahemikul 1926–1930 hambaarstide juurdekasvu Eestis peaaegu ei olnud. Eestis töötas sel ajal 197 hambaarsti, kellest 174 olid naised. Kuna hambaarstide kool oli suletud, siis hambaarstideks spetsialiseeruda soovijad pidid pärast Tartu Ülikooli arstiteaduskonna lõpetamist end täiendama, sageli tegid nad seda välismaal – Berliinis, Viinis ja mujal.⁸

Alles 1935. aastal avati arstiteaduskonnas eradotsentuur, mis 1936. aastal muudeti koosseisuliseks dotsentuuriks ja 1938. aastal adjunktprofessoriks koos õppetooli loomisega. Hambahaigusi ja -ravi luges ning praktikume juhendas arstiteaduse doktor Valter Hiie, loengud ja praktikumid toimusid ülikooli hambapolikliinikus.⁹

Ülikooli hambapolikliinik avati Valter Hiie initsiatiivil 1935. aastal Toomel naistekliiniku ruumides. Seal said arstiteaduskonna üliõpilased praktiseerida hambahaiguste ravi alal. Polikliinikus töötas üks hambatehnik, kes oli varemgi teinud koostööd Valter Hiiega ning valdas kautšuki-, keraamika- ja kullatöö tehnikat.¹⁰

1939. aastal hakkas Eesti Vabariigis kehtima sotsiaalministri

⁵ Maie Lõvi-Kalnin, Silvia Russak, A. Põldoja, „Naishambaarstid ja Tartu Riikliku Ülikooli naisstomatoloogid õppejõududena“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, XV (Tartu, 1983), 178.

⁶ Aliia Kõdar, Ellen Lepasaar, „Ortopeedilise stomatoloogia õpetamisest Tartu Ülikoolis kuni 1950. aastani“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, XXI (Tartu, 1987), 171.

⁷ *Haridusametused Eestis 1919–1940* (Tallinn: Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Arhiivide Peavalitsus, 1989), 165.

⁸ Lõvi-Kalnin, Russak, Põldoja, „Naishambaarstid“, 179.

⁹ Maie Lõvi-Kalnin, Viktor Kalnin, „Esimene hambaarstide kool Eestis“, *Nõukogude Eesti Tervishoid*, 3 (1981), 208–210; *Haridusametused Eestis 1919–1940*, 165.

¹⁰ Kõdar, Lepasaar, „Ortopeedilise stomatoloogia õpetamisest“, 171.

arstide ja eriteadlaste kutsekorralduse määrus, mille järgi suu- ja hambahaiguste eriarstina töötamise õiguse saamiseks tuli pärast arstiteaduskonna lõpetamist töötada **tasuta** kaks aastat Tartu Ülikooli hambapolikliinikus. Seega kestis hambaarsti õppeaeg pea kaheksa aastat.¹¹

Valter Hiie töötas ka juhatajana hambapolikliinikus, mis 1936. aastal kolis üle Rüütli 24 teisele korrusele.¹² 1937. aastal hakkas ülikooli hambapolikliinikus volontäärassistendina tööle Georg Veerma.

Eespool nimetatud dotsentuur reorganiseeriti 1938. aastal suu- ja hambahaiguste kateedriks. Nii dotsentuuri kui ka kateedrit juhatas Valter Hiie, kellele anti adjunktprofessori kutse. Volontäärassistendina töötas edasi Georg Veerma, kes pärast ülikooli lõpetamist kinnitati 1940. aastal suu- ja hambahaiguste nooremassistendi kohale. Et ortopeedilise stomatoloogia õpetamisel ja erialase abi osutamisel on vaja tunda laboratooriumitehnikat, siis õppis Veerma samal ajal tööga ülikoolis hambaproteeside ja näolõualuude ortopeedias kasutatavate aparaatide valmistamist. 1940. aastal sooritas ta sotsiaalministri määratud komisjoni ees kutseeksami ja talle anti hambatehniku kutse. Sellega oli loodud vajalik baas ortopeedilise stomatoloogia õpetamiseks Tartu Ülikoolis.¹³

Pärast nõukogude korra kehtestamist Eestis ja riiklike hambaraviuasutuste väljaarendamise tõttu organiseeriti hambaarstide täienduskursused Tartu Riikliku Ülikooli hambahaiguste kateedri baasil. Esimestele täienduskursustele 1940. aasta sügistel suunati aastail 1909–1924 hambaarstikooli lõpetanud hambaarstid, kes ei olnud õpitud alal töötanud. Korraga võttis kursustest osa 10 inimest. Peale hambaravi ja hammaste eemaldamise õpetati ka hambaproteeside valmistamist. Nende kursuste lõpetanutest komplekteeriti ka hambaravikabineti koosseis, mis hakkas tööle Tartus Küüni tänava ja Raekoja platsi nurgal olevas majas.¹⁴

Kui seni spetsialiseerusid hambaarstiks ülikooli lõpetanud ars-

¹¹ Maie Lõvi-Kalnin, Ellen Lepasaar, „Stomatoloogiaosakonna asutamisest Tartu Ülikooli 1942. aastal“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, XXVI (Tartu, 1991), 21.

¹² Kõdar, Lepasaar, 171; V. A. Dunajevski, Maie Lõvi-Kalnin, Viktor Kalnin, „Odonatoloogia õpetamisest Tartu Ülikoolis ja Peterburi kõrgkoolides 19-ndal sajandil ja 20. sajandi alguses“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, XXI (Tartu, 1987), 52.

¹³ Kõdar, Lepasaar, 172.

¹⁴ Samas.

tid, siis alates 1942. aastast hakati Tartu Ülikoolis koolitama kõrgharidusega hambaarste, selleks avati arstiteaduskonna juures professor Valter Hiie eestvedamisel 29. augustil 1942. aastal hambaravi osakond.¹⁵ Ülikooli rektori 19. oktoobri 1942 otsusega kinnitati hambarasti eriala õppekava. Plaaneline õppekoormus oli 32 tundi nädalas: anatoomiat viis tundi, füüsikat neli tundi, füüsika praktikume kaks tundi, anorgaanilist keemiat viis tundi, histoloogiat ja embrüoloogiat neli tundi, histoloogia praktikume neli tundi, hambatehnilise propedeutika loenguid kaks tundi ja hambatehnilise propedeutika praktikume kuus tundi nädalas.¹⁶ 1943. aastal pidi esimesele kursusele vastu võetama 20 üliõpilast, sisseastumiseksamid olid eesti keeles ja bioloogias. Et üliõpilaskandidaate kogunes kõigest 19, siis jäeti eksamid ära ja kõik kohale tulnud võeti ülikooli vastu.¹⁷ Hambaravi osakond tegutses aastatel 1942–44. Poliitilise võimu vahetumisega 1944. aastal reorganiseeriti see stomatoloogia osakonnaks.

Rinde lähenedes koliti 1944. aasta augustis hambapolikliinik ja õppejõud Haapsallu. Lahingute kaugenemisega Tartust tuli hakata tegema ettevalmistusi õppetööks. See oli raske ülesanne, sest lahingute käigus põles ära ka hambapolikliiniku hoone ja samas paiknenud erialaraamatukogu. 1944. aasta lõpus ei olnud üle antud veel lubatud endist lastepolikliiniku hoonet Veski 6. Evakuatsioonist tagasi toodud õppeasutuse varad paigutati peahoone auditoriumisse 2 ja keemiahoone keldrisse. Õppejõud eksamineerisid üliõpilasi kodus.

1944. aasta oktoobris tegi Kliinikute Valitsuse juhataja professor Artur Linkberg kateedri vanemõpetajaks kinnitatud Georg Veermale ülesandeks organiseerida hambapolikliinik. Professor Valter Hiie oli hõivatud statsionaari organiseerimisega näolõualuude haigetele. 18. jaanuaril 1945 algas ravitöö Vabariiklikus Tartu Stomatoloogilises Ambulatooriumis (endises lastepolikliiniku hoones Veski 6) ja samal ajal sai alustada ka õppetööd. Vastavatud ambulatooriumi peaarstiks määrati Georg Veerma. 1948. aastal nimetati ambulatoorium ümber Vabariiklikuks Tartu Stomatoloogia Polikliinikuks. Selles oli õppebaasiks 340 m² põrandapinda ja seitse ruumi: auditorium, terapeutilise stomatoloogia praktikumide ruum, kirurgi-

¹⁵ Lõvi-Kalnin, Lepasaar, 21.

¹⁶ Lõvi-Kalnin, Lepasaar, 23.

¹⁷ Kõdar, Lepasaar, 175.

lise stomatoloogia praktikumide ruum hammaste ekstraktsiooniks ja ambulatoorseteks operatsioonideks, ortopeedilise stomatoloogia praktikumide ruum, terapeutilise stomatoloogia fantoompraktikumide ruum, hambatehniline laboratoorium üliõpilaste proteesitöödeks ning konverentsi- ja tööruum. Hoonet kohandati stomatoloogia õppebaasi vajaduste järgi. Samal aastal alustas tegevust kateedri kliiniline õppebaas, milleks oli Tartu Vabariikliku Haavakliiniku (II kirurgiakliinik) stomatoloogia osakond. See spetsialiseeritud näo- ja lõualuukirurgia kliinik oli ainuke sellelaadne Eestis kuni 1952. aastani, mil Vabariiklikus Tallinna Haiglas (tollal Tallinna II Linna-haigla) alustas tööd stomatoloogia statsionaar.

1949. aastal viidi stomatoloogiapolikliinik üle Pirogovi 8 (praegu Gildi 8), Tartu Linna Polikliiniku IV korrusele, kus toimusid peale ravitöö ka praktikumid. 1963. aastal asus stomatoloogiapolikliinik spetsiaalselt selleks ümberehitatud hoonesse Nõukogude väljak 6 (praegune Raekoja plats 6), kus on tänaseni. Statsionaarne näo-lõualuudekirurgia osakond paikneb endiselt Tartu kliinilises haiglas, ainult kirurgiaosakondade jaoks ehitatud hoones (Puusepa 8), kuhu osakond kolis 1976. aasta kevadel.¹⁸

1945. ja 1946. aastal võeti esimesele kursusele 35 üliõpilast. 1949. aastal lõpetas 36 ja 1950. aastal 35 stomatoloogi. 1947/1948. õppeaastast alates hakati stomatoloogia osakonda vastu võtma 25 üliõpilast, selline vastuvõetavate arv püsis kuni 1979/1980. õppeaastani, mil hakati esimesele kursusele vastu võtma 40 üliõpilast. Sellel perioodil olid esimesel ja teisel kursusel loengud ja praktikumid vaid ülddistsipliinides ja koos raviosakonna üliõpilastega. Alles kolmandal ja neljandal kursusel lisandusid erialaained.¹⁹

Kuni 1949. aastani kestis hambaarstiõpe neli aastat, alates 1949/50. õppeaastast aga juba viis aastat. Seetõttu ei olnud aastal 1953 ühtegi lõpetajat. Lõpetajaid ei olnud ka 1956. ja 1958. aastal, sest aastatel 1951 ja 1953 uusi üliõpilasi vastu ei võetud. Tartu Riikliku Ülikooli stomatoloogia osakonna lõpetanute arv oli 1945 – 0, 1950 – 35, 1955 – 20, 1960 – 24 ja 1965 – 22.²⁰

¹⁸ Lõvi-Kalnin, Kalnin, Lepasaar, 38.

¹⁹ Lõvi-Kalnin, Kalnin, Lepasaar, 37.

²⁰ Mihkel Kask, A. Sarap, *Tervishoiu saavutusi Eesti NSV-s* (Tallinn: Eesti Raamat, 1966), 21.

Stomatoloogia eriainetete õpetamiseks loodi 1944/45. õppeaastal arstiteaduskonnas kolm stomatoloogia kateedrit: kirurgilise (reorganiseeriti endisest suu- ja hambahaiguste kateedrist), terapeutilise ja ortopeedilise stomatoloogia kateeder. Üldse oli arstiteaduskonnas 33 kateedrit. Kirurgilise stomatoloogia kateedrit juhatas professor Valter Hiie, ortopeedilise stomatoloogia kateedri vanemõpetaja oli Georg Veerma, terapeutilise stomatoloogia kateedri juhataja koht kuulutati vakantseks ja selle kohusetäitjaks sai professor Valter Hiie. 1948. aastal reorganiseeriti need kolm kateedrit kaheks: kirurgilise ja terapeutilise stomatoloogia kateeder, juhataja Valter Hiie ning ortopeedilise stomatoloogia kateeder, juhataja Georg Veerma.

1949/1950. õppeaasta sügissemestril liideti kaks kateedrit üheks stomatoloogia kateedriks, mille juhatajaks jäi kuni 1963. aastani Valter Hiie.²¹ Kateedri juhatajad pärast Valter Hiie surma on olnud Nadežda Vihm (1963–75), Silvia Russak (1975–85), Maie Lõvi-Kalnin (1985–92).²²

1975. aastal kehtestati uute õppeplaanide järgi stomatoloogia osakonna lõpetajatele internatuur ja 1976/1977. õppeaastal subordinatuur ühe semestri jooksul lõpetamise eel.²³

Struktuuriüksuste ümberkorraldamise tõttu arstiteaduskonnas nimetati 1992. aastal stomatoloogia kateeder ümber stomatoloogia kliinikuks. Selle juhatajaks sai professor Edvitar Leibur (1992–2003), alates 2003. aastast on kliinikut juhatanud professor Mare Saag.

Stomatoloogia osakonna õppeprogrammid on ajavahemikul 1950–89 palju kordi muutunud, ainuüksi 1983–87 muutus õppeprogramm kaks korda. Muutused seisnesid peamiselt tundide ümberjaotamises õppeainete vahel. Nii näiteks tuli 1970. aastate lõpus omaette erialana lastestomatoloogia, mis omakorda jagunes terapeutiliseks ja kirurgiliseks stomatoloogiaks ning ortodontiaks. Alates 1977. aastast vähenes tundide arv fundamentaalainetes (anatomia, histoloogia, füsioloogia) erialaainete ja ühiskonnateaduste kasuks, see aga kaugeltki ei parandanud kõrgharidusega eriarstide ettevalmistuse taset.²⁴

²¹ Lõvi-Kalnin, Kalnin, Lepasaar, 38.

²² Lõvi-Kalnin, Kalnin, Lepasaar, 29–42.

²³ Silvia Russak, Maie Lõvi, Nadežda Vihm, „Stomatoloogiaalasesest õppe- ja teaduslikust tegevusest Tartu Riiklikus Ülikoolis“, *Nõukogude Eesti Tervishoid*, 5 (1980), 375–378.

²⁴ Lõvi-Kalnin, Kalnin, Lepasaar, 42.

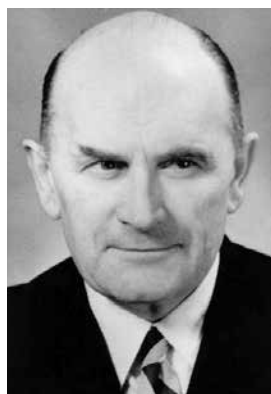

Foto 1. Professor Valter Hiie, stomatoloogia kateedri juhataja 1938–63

Foto 2. Dotsent Nadežda Vihm, stomatoloogia kateedri juhataja 1963–75

Foto 3. Dotsent Silvia Russak, stomatoloogia kateedri juhataja 1975–85

Foto 4. Professor Maie Lõvi-Kalnin, stomatoloogia kateedri juhataja 1985–92

Foto 5. Professor Edvitar Leibur, stomatoloogia kliiniku juhataja 1993–2003

Foto 6. Professor Mare Saag, stomatoloogia kliiniku juhataja alates 2003

1982–92 toimus õppetöö Nõukogude Liidus kehtestatud ühtsete õppeplaanide ja meetodiliste juhendite järgi. Stomatoloogia eriala oli sel ajal jaotatud neljaks distsipliiniks: terapeutiline stomatoloogia, kirurgiline stomatoloogia, ortopeediline stomatoloogia ja lastestomatoloogia.²⁵

²⁵ Mare Saag, „Stomatoloogia kliinik“, *Tartu Ülikooli arstiteaduskond 1982–2007* (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007), 389.

Riigikorra vahetumise järel õppekava ülesehitus ja õppeainete mahud kuigi palju ei muutunud. Küll aga seisis õppejõudude ees kohustus uuendada õppeaine sisu, kuna Lääne tehnoloogiad tungisid murranguliselt erialasse. Õppejõud pidid väga kiiresti omandama uued ravimeetodid ja neid üliõpilastele edasi andma. Kui näiteks hammaste taastamiseks olid Nõukogude Liidus kasutada põhiliselt tsement, plastmass ja hõbeamalgaam täidismaterjalidena, siis Lääne turu avanemisega jõudsid meile kõrgesteetika nõuetele vastavad täidismaterjalid, mille omadused ja kasutamise meetodid erinesid väga palju. Samasugused muudatused toimusid kõigil hambaravi erialadel. Selle ülesandega tulid meie õppejõud hästi toime.

1997. aastal revideeriti hambaarstide õppekava vastavalt Euroopa Liidu direktiivile, suurendades erialaainete mahtusid ja stomatoloogia õppekava nimetati ümber hambaarstiteaduse õppekavaks. Uus õppekava kinnitati ülikooli nõukogus 6. juunil 1997. Aastal 2000 hindas õppekava Euroopa hambaarstide koolitamise ühingu rahvusvaheline komisjon (*Association for Dental Education in Europe*), kiites õppekava ülesehituse heaks ja andes hulga soovitusi õppekava ja õppebaasi edasiseks arendamiseks. See külastus oli heaks koolituseks järgmiseks õppekava akrediteerimiseks 2001. aastal.

Kuni 2001. aastani anti lõpetajale diplom, mis tõendas stomatoloogia õppekava läbimist ja pärast internatuuri said nad arst-stomatoloogi kutse. Alates 2002. aastast saavad Tartu Ülikooli lõpetanud hambaarsti diplomi ja internatuuri enam pole. Internatuuri, mis oli kohustuslik kõigile lõpetajatele, asendab nüüd spetsialiseerumiseks residentuur, kuhu pääsevad vaid üksikud.

2005. aastal vähendati üliõpilaste vastuvõttu 40-lt 32-le, mis tulenes hambaarstide ja elanike arvu suhte paranemisest.²⁶

Alates 2006. aastast on palju õppematerjali veebis. Pakume ka täies ulatuses veebipõhiseid kursuseid kõikidele üliõpilastele, et parandada noorte teadmisi suuhügieenist. Hambaarstiteadus on Tartu Ülikooli meditsiinivaldkonnas olnud veebi toel õppe juurutamisel esirinnas ja saanud suu- ja hambahaiguste propedeutika e-kursusega suurima tunnustuse kui parim uustulnuk meditsiinivaldkonnas aastal 2007 ning pälvis 2011. aastal parima e-kursuse tiitli Eesti

²⁶ Saag, „Stomatoloogia kliinik“, 389.

Vabariigis. E-õpet kasutatakse ka erialaseks nõustamiseks. Kõigil Eesti ülikoolide õppuritel ja gümnasistidel on võimalus osaleda veebipõhisel kursusel „Aita ennast ise, siis aitab sind ka hambaarst“ ja „Suuhügieen breketravi ajal“. Perearstidele koostati valikaineiks e-kursus suu- ja hambahaiguste tutvustamiseks ja selle põhjal ka e-õpik „Hambaarstilt perearstile“, mis aitab üldarstil paremini aru saada patsientide suuõõneprobleemidest.

2009. aastast kehtiva, veel kord korrigeeritud õppekava koostamisel on arvestatud Euroopa Liidus aktsepteeritud kohustuslike kliiniliste oskuste loetelu. Õppekava arendamine on protsess, mis pidevalt jätkub.

Residentuuris toimuvad õpingud kolmel erialal: restauratiivne hambaravi (3 a), ortodontia (3 a), suu- ja näolõualuude kirurgia (5 a). Restauratiivse hambaravi koondnime all valmistatakse ette spetsialiste endodontia, parodontoloogia, hammaste-lõualuude proteesimise ja lastestomatoloogia erialal.

Tihedad sidemed Põhjamaade kõrgkoolidega kujunesid juba 1990. aastail. Uusi kontakte loodi ka rahvusvahelistel konverentsidel. Meie üliõpilastel tekkis võimalus läbida vahetuse korras õppekava osaliselt Rootsis Karolinska instituudis ja Soomes Helsingi, Turu, Kuopio, Oulu ülikoolides ning Prantsusmaal Strasbourgi ülikoolis. Vahetuse korras on välisüliõpilased olnud üheks semestriks meie kliinikus, osaledes põhiliselt praktikumides.

2016. aastal tehti Tartu Ülikoolis struktuurireform, mille tulemusel kannab arstiteaduskond nüüd meditsiiniteaduste valdkonna nimetust, kuhu kuulub ka hambaarstiteaduse instituut.²⁷ Hambaarstiteaduse õppekava mahust täidab instituut 55%. Peale erialaainete osakaalu suurendamise on pandud suurt rõhku ka õppeinfrastruktuuri arendamisele. Praktilised oskused omandatakse 20 töökohaga simulatsiooniklassis. Varasemaga võrreldes on suurendatud prekliiniliste õppeainete mahtu. Kliinikus on üliõpilastel kasutada nüüdisaegsed hambaravi- ja diagnostikaseadmed, instrumendid ja materjalid. Igapäevapraktika on juureravi roteeruvate nikkel-titaaninstrumentidega. Kliinilises praktikumis on kasutada kaks mikroskoopi, kuigi õpiväljundite all ei ole kirjas mikroskoobiga

²⁷ Instituudi koosseisu näeb aadressil www.ut.ee/et/kontakt/hambaarstiteaduse-instituut (31.10.2017).

töötamise valdamist. Üliõpilased täidavad elektrooniliselt haiguslugusid, analüüsivad haigusjuhte digitaalse radiograafia, sh kompuutertomograafia (kolmemõõtmeline kujutis uuritavast alast) baasil. Praktilisi oskusi on parandanud veelgi viienda kursuse üliõpilastele tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muudatusega lubatud osalemine tervishoiuteenuse osutamisel tervishoiutöötaja vastutusel kliinikutes väljaspool ülikooli.²⁸ See toimib nagu lisapraktika, mis erineb selle poolest, et on vormistatud töösuhe ja ravitöö eest on võimalik tasuda vastavalt kokkuleppele. Hambaarstide peamine õppebaas on olnud SA Tartu Ülikooli Kliinikumi stomatoloogia kliinik (Raekoja plats 6), kus on toimunud õppetöö juba 54 aastat ja mis ei vasta juba aastaid meie vajadustele. 2019. aastal seisab plaani järgi ees kolimine Puusepa tn 1a asuvasse polikliinikusse, samasse majja hambaproteesiosakonnaga, mis kolis sinna juba 1995. aasta jaanuarikuus.

Hambaravi teadustöö

Kirurgilise stomatoloogia valdkonnas kaitsti üksikuid dissertatsioonide juba 19. sajandi esimesel poolel. Andmed stomatoloogiaalaste dissertatsioonide kaitsmise kohta sõdadevahelises Eestis kuni aastani 1940 puuduvad.²⁹ Tulevane stomatoloogiaprofessor Valter Hiie kaitstes 1932. aastal doktoriväitekirja Tartu Ülikooli haavakliinikus teemal „Pulsiaegade võnkumisest narkoosi vältel ja mitmes staadiumis peale narkoosi“. Tartu Eesti Arstide Seltsis pidas Valter Hiie siiski loenguid näo-lõualuude kirurgiast ja hambahaigustest, ta on esinenud ka Soome hambaarstide seltsis (29.04.1938) teemal „Teadmisi ja resultaate juuretäidiste puhul“. Samal aastal valiti Valter Hiie Soome hambaarstide seltsi korrespondentliikmeks.³⁰

1940–60 publitseeriti vähe töid ja uurimissuunad ei olnud järjepidevad. 1948.–50. aastal alustati arstide koosolekuid Tartu ja Tallinna stomatoloogia polikliinikutes, kus arutati mitmesuguseid hambaraviteemasid. Nendest koosolekutest kasvas välja esimene vabariiklik

²⁸ Riigi Teataja I 2001, 50, 284; RT 2010, 41, 240, § 43.

²⁹ Maie Lõvi-Kalnin, „Stomatoloogia küsimused Tartu Ülikooli juures kaitstud väitekirjades 1940. a-ni“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, XV (Tartu, 1983), 23, 34.

³⁰ Lõvi-Kalnin, Kalnin, Lepasaar, 31–33.

stomatoloogide teaduslik-praktiline konverents 1954. aastal, järgnesid samalaadsed konverentsid aastatel 1956, 1958, 1968, 1973, 1979, 1983, 1988, 1993.

Nimetatud konverentsidel olid esindatud tööd stomatoloogia eri valdkondadest, mida saab jagada järgmiselt: 1) kliinilis-laboratoorse iseloomuga tööd, 2) haiguste levimuse uuringud, 3) uute ravimeetodite rakenduse uuringud.³¹

1980. aastatel uuriti terapeutilise stomatoloogia alal hamba kõvakude ja parodontihaigusi ning nende intensiivsust Eesti erinevates kliimaatilises-geograafilistes regioonides (N. Vihm, S. Russak, V. Kiik). Eksperimentaalselt uuriti hamba kõvakude mineraalset koostist (N. Vihm, V. Laurand). Uuriti ka sülje fermentatiivse aktiivsuse ja valgufraktsioonide muutusi hambakaariese ning parodontoosi korral endokrinoloogilistel haigetel (S. Russak). Eksperimentide abil on uuritud reparatiivsete protsesside kulgu kahjustatud parodontis (E.-M. Metsa) ja koekultuuris, hambaalgmete arengut ning kohalike ja üldiste tegurite toimet alveolaarluu resorptsioonisse ja moodustumisse (E. Leibur). T. Seedre ja M. Saag on käsitlenud suulimaskesta ja igemehaiguste mõningaid patogeneetilisi aspekte. Kirurgilise stomatoloogia valdkonnast on käsitletud kaasasündinud huule-suulaelõhedega laste dispanseerimist ning kompleksravi. Kaasasündinud näolõhede etioloogia väljaselgitamisel on tehtud geneetilisi uurimusi (M. Lõvi) ja uuringuid lõhedega laste ortodontilise ravi kohta (A. Kõdar).³²

Pärast Eesti taasiseseisvumist on ellu viidud palju ühiseid teadusprojekte välisülikoolidega: Stockholmi Karolinska instituut, Turu, Helsingi, Oulu, Aacheni ja Kuveidi ülikoolid, Vietnami Danangi meditsiinitehnoloogia ja farmaatsia ülikool ning Hue meditsiini ja farmaatsia ülikool. Esimene välisdoktorant võeti doktoriõppesse vastu 2014. ja teine 2015. aastal ning see on viinud uute edukate ühisprojektide ja publikatsioonideni.

Koostööd on tehtud ja jätkatakse Tartu Ülikooli teiste allüksustega, nagu TÜ biokeemia instituut, mikrobioloogia instituut, pereme-

³¹ Nadežda Vihm, Aliia Kõdar, „Tegevarstide andam stomatoloogiaalastesse teaduslikesse uurimustesse Eesti NSV-s nõukogude võimu aastail“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, XV (1983), 16–23.

³² Saag, „Stomatoloogia kliinik“, 395.

ditsiini ja rahvatervishoiu instituut, farmakoloogia, sporditeaduste ja füsioteraapia instituut ning matemaatilise statistika instituut, SA TÜK ühendlabor, sisekliinik, Eesti Biokeskus, TÜ kliinilise meditsiini instituut.

Et ühte allüksusse on koondatud hambaarstiteaduse kõik kitsamad ainevaldkonnad, on teadustööde temaatika olnud 1990. aastast tänini küllaltki lai. Vastavate ainete õpetamiseks vajame ainet sügavuti tundvaid spetsialiste ja sellest tuleneb ka teemade heterogeensus.

Suu- ja hambahaiguste teadustöös on uuritud järgmisi valdkondi: üliõpilaste suu tervise seisund ja hambahaiguste riskitegurid (M. Saag, R. Vasar); suhkrualkoholide toime sülje eritusele, hambakatele ja hambakaariesele (M. Saag, J. Olak, R. Runnel, R. Vasar, R. Nõmmela, S. Russak); Eesti ja Taani laste hammaste tervise ja tervishoiusüsteemide võrdlev hinnang (M. Saag); igemetasku mikroökoloogia, parodonti haigestumine ja parodontihaiguste ravi efektiivsust mõjutavad tegurid (P. Kõll, E. Leibur, E.-R. Pähkla, T. Koppel, M. Saag); hammaste kaariesest kahjustatus väikelastel sõltuvalt ema suuõõne mikrofloorast ja hammaskonna seisundist ning sättumusest regulaarse hambaravi suhtes (J. Olak, M. Saag); laste, noorukite ja eakate vietnamlaste suu tervis, riskitegurid, ravi vajadus ja tulemuslikkus (M. S. Nguyen, J. Olak, M. Saag); kroonilise apikaalse periodontiidi tekke põhjused ja patogeneetilised mehhanismid (V. Vengerfeldt; R. Mändar, M. Saag, T. Kullisaar, R. Mändar).

Ortodontias on uurimisteemadeks olnud kolju ehituse iseärasused hambumusanomaaliatega lastel (R. Nõmmela); hambumusanomaaliate sagedus väikelastel koos optimaalse raviaja väljaselgitamisega (R. Nõmmela, J. Olak, T. Jagomägi); varase ortodontilise ravi efektiivsus standardsete müofunktsionaalsete aparaatidega (R. Nõmmela, M. Tõniste; R. Varul); mittesündroomse suulaelõhe levimus ja geneetilise etioloogia uuring Eestis (T. Jagomägi, M. Saag, M. Soots); lõhedega laste kõne uuring (T. Jagomägi, L. Lehes, T. V. Nguyen); Vietnami naiste näo kuldsete proportsioonide fotomeetriline uuring (T. Jagomägi, M. S. Nguyen, M. Saag); eakate vietnamlaste suu tervise, hambumuse ja alalõualiigese häirete seosed ja sümptomid (M. S. Nguyen, Ü. Voog-Oras, T. Jagomägi, M. Saag); huule-suulaelõhede ravi tulemuste esmane uuring Vietnamis (T. V. Nguyen, T. Jagomä-

gi); erinevate hambumusanomaaliate esinemine ja ravivajadus Eestis (H. Sepp); hambumuse eripärad ja ravivajadus Vietnami *osteogenesis imperfecta* haigetel (M. S. Nguyen, T. Jagomägi, M. Saag, A. Märtson, K. Maasalu, S. Kõks).

Näo-lõualuukirurgias on olnud olulised näo- ja lõualuude kaasasündinud väärarendite etioloogiliste tegurite väljaselgitamine ja kompleksne ravi, nii kirurgiliste kui ka ortodontiliste ravimeetodite täiustamine (M. Lõvi-Kalnin, M. Soots, T. Jagomägi), parodontihaiguste patogeneesi (sh prostaglandiin E2 osatähtsus) ja kirurgilise ravi kliinilis-morfoloogilised uuringud (E. Leibur, H. Tääkre, Ü. Pintson, A. Tuhkanen); alveolaarluu regeneratsiooni ja osseointegratsiooni hindamine pärast luutrantsplantaatide ja hambaimplantaatide kasutamist hambarea defektide ja parodontiidi ravis (E. Leibur, Ü. Pintson); odontogeensete kasvajate epidemioloogia, patogenees ja kliinilised aspektid (T. Tamme, E. Leibur); vanuse määramise ja identifitseerimismeetodite hinnanguline analüüs kohtumeditšiinis (H. Soomer ja E. Leibur); Euroopa hambatraumade multitsentriline ja prospektiivne uuring (T. Tamme); botuliini neurotoksiin-A kasutamine süljeeritushäirete raviks kesknärvisüsteemi haiguste korral (T. Tamme, J. Tiigimäe, P. Taba).

Ortopeedilise stomatoloogia valdkonnas on olnud järgmised teemad: suu limaskestast epiteeli adaptatsioon eemaldatavate hambaproteeside puhul (O. Salum); periimplantiit-etioloogia ja patogenees (S. Liskmann ja O. Salum); hambaproteesidega patsiendi ravivajadus ja ravinõudlus Eestis (O. Salum); obstruktiivse uneapnoe stomatoloogiliste aspektide üldistamine ja raviprintsiipide väljatöötamine, sh kasutades konservatiivset ravi apnoe oklusiooniaparaatidega, koos vastavate näidiste valmistamise ja kliinilis-laboratoorse metoodika juurutamisega (O. Salum, A. Korrovits); oklusiooni suhe alalõualiigese düsfunktsiooni proteesikandjatel (A. Korrovits, O. Salum).

Alalõualiigese patoloogiaga seonduvad järgmised uuringud: alalõualiigese patoloogia reumatoidartriidiga patsientidel, mõju elukvaliteedile (Ü. Voog); alalõualiigese haiguste patogenees: põletikumediaatorid, tsütokiinid, valu, serotoniini antagonistid ning ravi artrotsenteesi- ja artroskoopiametodil (E. Leibur, Ü. Voog, O. Jagur), juveniilse idiopaatilise artriidi väljakujunemist mõjutavad tegurid Eesti populatsioonis (P. Niibo, C. Pruunsild, Ü. Voog-Oras,

T. Jagomägi, T. Nikopensius, M. Saag); tööga seotud skeleti-lihassüsteemi vaevused erinevas vanuses naissoost hambaarstidel (Ü. Voog-Oras, T. Pääsuke).

Üliõpilaste teadustöö

Stomatoloogia küsimusi, iseäranis näo plastilise kirurgia valdkonnas, käsitlesid üliõpilased juba XIX sajandil, kuigi harva. Stomatoloogia ei olnud siis veel kujunenud omaette erialaks, näo-lõualuude operatsioone tegid tavaliselt üldkirurgid.

Ka sõdade vahel käsitlesid meditsiiniüliõpilased stomatoloogiaprobleeme harva. Meditsiinitudeng Valter Steinfeldi (hiljem stomatoloogiaprofessor Valter Hiie, kes täiendas end hambahaiguste ravi alal Viinis) eksperimentaalne uurimus 1925. aastal käsitles alkoholi mõju siseelunditele ja pälvis esimese auhinna.³³ Tartu Ülikooli aastapäeva auks 1. detsembril 1939. aastal korraldatud pidulikult aktusel premeeritud 10 auhinnatööst kaks olid hambakaariesest. Arstiteaduskonna üliõpilase Selma Noveki töö „Hambakaariese sagedus ja profülaksise võimalused Eestis“ sai esimese auhinna ja teine töö samal teemal (autor üliõpilane Elmar Rõigas) teise auhinna. 1940. aastal väljakuulutatud auhinnatöö teemade seas oli samuti üks stomatoloogia teema: „Vaegtoite mõju kasvava organismi hammastesse (eksperimentaalne uurimus)“.³⁴

Tartu Riikliku Ülikooli arstiteaduskonna üliõpilaste ulatuslikum organiseerimine teadustööle algas sõjajärgsetel aastatel. 1947. aasta sügisel loodi rida teaduslikke ringe, nende hulgas ka stomatoloogiaring. Ühel esimestest koosolekutest 1947/48. õppeaasta sügismesembril esines Linda Pullerits ettekandega epuuliste ravist. Sama õppeaasta kevadsemestril pidas Linda Tigas ettekande kuderavi rakendamise kohta stomatoloogias.

1947/48. õppeaasta kevadsemestri alguses sai Tartu Riiklikus Ülikoolis teoks üliõpilaste teadusliku ühingu (ÜTÜ) loomine NSV Liidu Kõrg- ja Keskerihariduse Ministeeriumi kinnitatud tüüpõ-

³³ Maie Lõvi, E. Käsnapu, S. Trull, „Üliõpilaste osavõtt stomatoloogia-alasest teaduslikust uurimistööst Tartu Ülikoolis“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, VI (Tartu, 1977), 125–136.

³⁴ Lõvi-Kalnin, Kalnin, Lepasaar, 33.

hikirja alusel. 2. veebruaril 1948 kinnitas õpetatud nõukogu arsti-teaduskonnas 11 üliõpilasest koosneva organiseerimiskomitee, mille esimeheks valiti Heiti Kadastik. ÜTÜ loomisega kasvas arstiteaduskonnas teaduslike ringide arv kolme kuuga 13-ni. ÜTÜ esimene konverents toimus 3.–9. mail 1948 ja sellest võttis osa 11 sektsiooni. 1949. aasta oktoobris peeti ÜTÜ teine konverents, mis oli pühendatud Ivan Pavlovi 100. sünniaastapäevale. Kahel esimesel üliõpilaste teaduslikul konverentsil stomatoloogidelt ettekandeid ei olnud.

ÜTÜ kolmandal konverentsil 1950. aasta märtsis esitas esimese kirurgilise stomatoloogia valdkonda kuuluva töö neljanda kursuse üliõpilane Tamara Rekk teemal „Suuõõne vähktõve varajasest diagnostikast“. Samal ajal oli Tamara Rekk 1949/50. õppeaastal ÜTÜ stomatoloogiaringi esimees. 1950/51 sai esimeheks Nadežda Vesik (hiljem Vihm). Tema esitas 1951. aasta kevadel neljanda kursuse üliõpilasena ettekande teemal „Lõualuude osteomüeliitide etioloogiast Vabariikliku Tartu Kliinilise Haigla materjali andmeil“. Mõlemad tööd valmisid professor Hiie juhendamisel.

Järgmistest TRÜ ÜTÜ konverentsidest võtsid stomatoloogid osa tagasihoidlikult, esinedes keskmiselt ühe ettekandega. Ent 1954/1955. õppeaastal osales stomatoloogiaring ÜTÜ konverentside töös juba alasektsioonina, mille teaduslik juhendaja oli professor Valter Hiie.

ÜTÜ konverentsi stomatoloogia alasektsiooni istungitel 1950–75 oli ettekandeid kokku 154, neist 36 kirurgilise, 77 terapeutilise ja 38 ortopeedilise stomatoloogia valdkonnast ning kolm meditsiini ajaloost. Tööde koostamisest oli osa võtnud üle 300 üliõpilase. Parimad tööd läksid teaduskonna konkursile. Võistlustöid esitati aastatel 1950–75 kokku 28, neist kuus kirurgia, 16 teraapia ja viis ortopeedia ning üks töö meditsiini ajaloo valdkonnast. Konverentsil esitatud üliõpilaste teadustöodes käsitleti tavaliselt probleeme, millega tegeles stomatoloogia kateedri kollektiiv, sageli oli üliõpilastöö väike fragment ühes või teises mahukamas teaduslikus uurimuses.³⁵

1970.–80. aastail iga-aastased ÜTÜ stomatoloogia sektsiooni konverentsid jätkusid, kestsid tavaliselt kaks päeva ja seal esitati väljaspool õppekava valminud uurimuslikke üliõpilastöid. Konve-

³⁵ Lõvi, Käsnapuu, Trull, 125–136.

rentsi ettekannete arv kõikus aastati 17 ja 28 vahel. Konverentsi programm seksiooniti avaldati TRÜ trükisena.³⁶

Alates 2003/04. õppeaastast võeti valikainete loendisse „Teadustöö alused algajatele“ (1 AP) ja teadustööst sai üliõpilaste põhiõppe osa, siis; 2004/05 oli õppekavas kaks valikainet: üks algajatele (1 AP) ja teine edasijõudnutele (3 AP). Vormiliselt valikaine oli tegelikult „vabatahtlik-sunniviisiline“, mille muutsime kohustuslikuks õppeaineks „Teadusprojekt“ alates 2005/06. õppeaastast (4 AP). Uurimuse teema valik on üliõpilasele vaba. Parimad tööd on kantud ette Eesti Hambaarsti Üliõpilaste Liidu korraldatavatel kevadseminaridel.

Hambaarstide ühendused Eestis

Hambaarstide seltside tegevuse Eestis võib jaotada tinglikult nelja perioodi:

- I 1921–1940,
- II 1954–1997,
- III 1998–2007,
- IV alates 2007.

Nende perioodide vahel on tegevus peatunud või aeglustunud. Põhjuseks olid Eesti ühiskonnas toimunud suured muutused, mis nõudsid ka hambaarstide seltside tegevuse muutust ja uute tegevusvormide leidmist. Kõikidel perioodidel on olnud põhiülesandeks seltsi liikmetele loengute, seminaride ja kursuste korraldamine. Lektoriteks on olnud seltsi oma liikmed, ülikooli õppejõud ja välislektorid teistest riikidest. Alati on peetud oluliseks ühiste probleemide lahendamist. Sellepärast võib rääkida järjepidevusest aastakümnete jooksul.

I periood – 1921–40. Esimene eesti rahvusest hambaarstide selts, nimetusega Eesti Hambaarstide Selts, moodustati Tartus ja registreeriti Tartu-Võru Rahukohtus 26. novembril 1921. Asutajad

³⁶ *Tartu Riikliku Ülikooli Arstiteaduskonna ÜTÜ XXIX konverentsi programm. Stomatoloogia ja otorinolaringoloogia seksioon 3.-4.aprill 1975 (Tartu, 1975), 23–25; Tartu Riiklik Ülikool, ÜLKNÜ 60. ja TRÜ ÜTÜ 30. aastapäevale pühendatud Humanitaar- ja loodusteadustealase üliõpilaste vabariikliku konverentsi meditsiiniseksioonide programm, 6.–7. aprill 1978, Stomatoloogia seksioon (Tartu, 1978), 28–31, kahel päeval kokku 22 ettekannet; Humanitaar- ja loodusteadustealase üliõpilaste vabariikliku konverentsi meditsiiniseksioonide programm, 8.–9. aprill 1982, konverents on pühendatud Tartu Riikliku Ülikooli 350. aastapäevale. Stomatoloogia seksioon (Tartu, 1982), 30–33.*

olid Helmi Schlossmann, Juuli Sarepera (Tartu Hambaarstide Kooli juhataja) ja Alma Jüriado-Paris. 7. märtsil 1923 registreeris Tallinna-Haapsalu Rahukohus Tallinna Hambaarstide Seltsi. See oli üks põhjusi, miks Tartu hambaarstid otsustasid muuta oma seltsi nime. Teine põhjus oli see, et seltsi tegevusest saaksid osa võtta ka teistest rahvustest hambaarstid. Seega sai Eesti Hambaarstide Seltsi juriidiliseks järeltulijaks Tartu-Võru Rahukohtus 12. jaanuaril 1924. aastal registreeritud Tartu Hambaarstide Selts. Esimene juhatuse esimees oli Juuli Sarepera.

30. jaanuaril 1926. aastal registreeris Tallinna-Haapsalu Rahukohus Tallinna Eesti Hambaarstide Seltsi. Kahe Tallinna hambaarstide seltsi baasil loodi Üle-eestimaaline Hambaarstide Seltside Liit, mille registreeris kohtu- ja siseminister 21. märtsil 1931. Seltside liidu liikmemaksuks arvestati üks kroon igalt alaseltsi laekunud viielt kroonilt. Ei ole teada, kas nimetatud seltside liiduga ühines ka Tartu Hambaarstide Selts, mis võttis küll osa seltside liidu organiseerimisest 1920. aastate lõpus.³⁷

1930. aastail aastatel küpses tüli hambaarstide ja tehnikute vahel. Hambatehnikud süüdistasid hambaarste ekspluateerimises ja kõrgetes hindades, hambaarstid aga tehnikuid, et nende hinnad on kõrged ja nad töötavad patsiendi suus, ilma et neil oleks vastavat haridust. Tüli lõppes 1931. aastal seaduse vastuvõtmisega. Uue seaduse alusel keelati tehnikutel töötada suus ning hambatehnikuna võis sealtpeale töötada keskharidusega, Eesti kodakondsusega ja vastava kutseeksami sooritanud isik.³⁸

Siseasjade rahvakomissari otsusega lõpetati meditsiiniseltside tegevus 1940. aasta sügisel. Põhjenduseks toodi, et „nende organisatsioonide tegevus võib kahjustada ühiselulise solidariteedi ja rahva ühtluse kujunemist ning mõnede nende organisatsioonide poolt taotletavad eesmärgid on üle läinud riiklikele organeile“.³⁹ Nii lõpetasid tegevuse kõik hambaravialased seltsid Tartus ja Tallinnas.

II periood – 1954–97. Alates 1948. aastast hakati Tartu ja Tallinna polikliinikutes korraldama erialaseid teaduslikke koosolekuid, mis valmistasid ette Eesti NSV Stomatoloogide Teadusliku Seltsi

³⁷ ERA, 1981-1-2.

³⁸ ERA, 1981-1-2.

³⁹ ERA, 14-4-1341.

loomise 1954. aasta lõpus Eesti NSV Tervishoiu Ministeeriumi juures. Eesti NSV Stomatoloogide Teaduslik Selts kuulus NSV Liidu Stomatoloogide Teaduslikku Seltsi. Asutajaseltsid olid Tallinna ja Tartu stomatoloogide teaduslikud seltsid.

Tallinna seltsi asutamiskoosolek toimus 28. augustil 1954. Asutajaliikmeid oli kokku 42, nendest 10 Harju, Haapsalu ja Rapla rajoonist. Esimeseks seltsi esimeheks valiti Marta Grossthal. Tallinna Stomatoloogia Seltsil oli 31. detsembril 1972. aastal 202 liiget.

Tartu Stomatoloogide Teaduslik Selts asutati 20. oktoobril 1954, esimene esimees Reili Saluri-Aasma (1954–56). Alul oli seltsi liikmeid 40, 1972. aastal 88.

Lisandusid regionaalsed alaseltsid Viljandis ja Pärnus (1961), Narvas ja Kuressaares (Kingissepas) (1962), Rakveres (1964) ja Kohtla-Järvel (1972).⁴⁰

Teadusliku seltsi liikmete arv kasvas pidevalt: 1964. aastal oli liikmeid 136, 1978. aastal – 571, 1987. aastal – 811, mis moodustas 92% kõigist Eesti hambaarstidest.⁴¹

Eesti Stomatoloogide Teadusliku Seltsi tegevust juhtisid:
1954–63 Valter Hiie,
1963–69 Georg Veerma,
1969–78 Nadežda Vihm,
1978–98 Silvia Russak.

Peale seltsi koosolekute, vabariiklike konverentside (1954, 1956, 1958, 1964, 1968, 1974, 1979, 1983), kongresside (1988, 1993) ning regionaalsete seltside ja seltsidevaheliste laiendatud koosolekute pidamise oli sellel perioodil väga oluline suutervishoiu tõdede propageerimine inimeste seas. Ainuüksi 1972. aastal pidasid seltsi liikmed 1172 sanitaarhariduslikku loengut laste- ja täiskasvanute kollektiivides, sest sanitaarharidustöö kuulus arsti töökohustuste hulka (neli tundi nädalas).⁴²

Üle-eestilise seltsi eestvedamisel moodustati 1962. aastal Tartus Hambatehnikute Selts, millel oli neli regionaalset filiaali: Tartus,

⁴⁰ Nadežda Vihm, *Eesti Stomatoloogide Teadusliku Seltsi tegevusest. IX Vabariikliku stomatoloogide konverentsi materjalid, 30.11–01.12.1978* (Tartu, Tallinn, 1979), 3–7.

⁴¹ Silvia Russak, *Eesti Stomatoloogide Teaduslik Selts 1954–1989. Tartu Ülikooli stomatoloogia kateeder 1938–1988* (Tartu, 1989), 6–8.

⁴² Russak. *Eesti Stomatoloogide Teaduslik Selts*, 6–8.

Tallinnas, Pärnus ja Viljandis. Aastaks 1979 oli Hambatehnikute Seltsil 180 liiget ja seltsi juhatas Juhan Hunt. Juba mõnda aega tegutseb Eestis kaks 2001. aastal asutatud organisatsiooni: Vabariiklik Kutseliste Hambatehnikute Selts, mis esindab diplomeeritud hambatehnikuid, ja Eesti Hambatehnikute Liit, mis kaasab ka laboris kohapeal väljaõppe saanud ja tehnikuna töötavaid isikuid.

25. jaanuaril 1994 kinnitas notar Tartu Stomatoloogide Seltsi põhikirja. Iseseisvumise perioodil kuni 1998. aastani kandis erialase tegevuse põhiaktiivsust Eestis just Tartu selts. 8. mail 1996. aastal kanti Eesti ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registrisse Eesti Stomatoloogide Selts.

III periood – 1998–2007. Olukord sarnaneb I perioodiga, kuna hambaravi on täielikult erameditsiini teha. 1998. aastal Eesti Stomatoloogide Selts reorganiseeriti. 26. jaanuaril 1998 võeti vastu uus põhikiri, muudeti nime ja seltsi presidendiks valiti senine Tartu Stomatoloogide Seltsi esimees ja Eesti Hambaarstide Liidu juhatuse liige Mare Saag.

Eesti Stomatoloogia Selts (registrisse kantud Tartu Linnakohtus 30. detsembril 1998) oli juriidiliste isikute ühendus, millesse kuulus neli piirkondlikku seltsi kokku 527 liikmega. Liitumislepingud allkirjastati 10. detsembril 1999. aastal. Liitunud seltsid olid Tallinna Stomatoloogia Selts (registreeritud Tallinna Linnakohtus 27. augustil 1999), esimees Anne Männik; Tartu Stomatoloogide Selts (registreeritud Tartu Linnakohtus 5. veebruaril 1997), esimees Piia-Heidi Kreegimäe; Saaremaa Stomatoloogide Selts (registreeritud Pärnu Maakohtus 21. jaanuaril 1998), esimees Meeri Koppel; Viljandi Stomatoloogide Selts (registreeritud Pärnu Maakohtus 15. septembril 1999) – esimees Anna Adari.

2002. aastal esitas avalduse Eesti Stomatoloogia Seltsiga ühinemiseks MTÜ Vabariiklik Kutseliste Hambatehnikute Selts, esimees Tia Mere. Seltside ühinemisavaldused põhinesid soovil ühineda teiste sama eriala seltsidega, et paremini esindada oma liikmete huve. Hambaarstid jäid regionaalsete seltside liikmeteks.

Eesti Stomatoloogia Seltsi tegevuse eesmärgid ja probleemid on tervikuna hämmastavalt sarnased esimese perioodi juures kirjeldatuga. Reorganiseerimise järel seltsi tegevus intensiivistus ja muutus palju mitmekesisemaks. Järjest rohkem aega ja energiat on kulutatud

läbirääkimistele Eesti Haigekassa ja Sotsiaalministeeriumiga. Eesti Stomatoloogia Selts astus 1995. aastal Ülemaailmse Hambaarstide Föderatsiooni (FDI) liikmeks, FDI Euroopa regionaalse organisatsiooni (ERO) liikmeks ja Eesti Arstide Liitu. Meie inimesed kuuluvad paljudesse rahvusvahelistesse teadusorganisatsioonidesse.

Alates 1996. aastast toimuvad suviti Eesti hambaarstide päevad, seda küll Quintessenz Eesti nimetuse all Tartu Stomatoloogide Seltsi alustatuna ja 1998. aastal reorganiseeritud üle-Eestilisele seltsile koos loenguprogrammi ja hambaravitarvikute näitusega üle antuna. Alates 1998. aastast on konverentsile kutsutud ka hambaarstide assistendid ja õed.

Kahe erineva skeemi järgi (1998, 2004, 2016) on välja töötatud kulupõhised hambaraviteenuste hinnad, mis ei ole leidnud rakedust, vaid on olnud kõigest aluseks Haigekassale hambaraviteenuste hinnakirja kujundamisel, millest on loomulikult väga kahju. 2003. aastal kehtestati hambaarstide pädevussertifitseerimine. 2004. aastal soetati kinnisvarana kontoriruumid Tartus Lille 12–5. Kõrvuti koolitustega on seltsi töös olnud suure mahuga suu- ja hambahaiguste ennetustegevus.

Aktiivsed on olnud ka suu- ja näo-lõualuukirurgid ja ortodondid. Eesti Näo-lõualuukirurgide ja Plastikakirurgide Selts registreeriti 10. juunil 2003 ja Eesti Ortodontide Selts 8. aprillil 2004. Koostöös teiste Balti riikidega korraldatakse regulaarselt erialakonverentse. Veel on Eestis toimetanud Naishambaarstide Ühendus (asutatud 20. juunil 2001) ja Eesti Meeshambaarstide Klubi (asutatud 1995, registreeritud 8. märtsil 2002). Viimane korraldas iga-aastaseid seltskondlikke üritusi, kuhu kuulus alati ka loenguprogramm. See kõik on elule värvi lisanud.

Muutuste tõttu riiklikus tervishoiupoliitikas muutusid hambaraviasutused isemajandavaks: polikliinikutel kadus riiklik eelarve, suured ettevõtted loobusid majanduslikel põhjustel hambaravikabinettide finantseerimisest, tekkis eraettevõtetus, mis ongi siiani ainuke hambaravi toimimise vorm Eestis.

1991. aastal asutasid Eesti Vabariigis töötavad erahambaarstid Eesti Hambaarstide Liidu (EHL), et kaitsta eraarstide huve. Presidendiks valiti Riho Rätsep, tema järel Kristjan Gutmann (1998–2007).

Koos erameditsiini arenguga tekkis palju teisi lahendamist vajavaid probleeme lisaks koolitusele ja ennetustegevusele, millega selts oli nõukogude ajal tegelenud. Põhikirja kohaselt oli Eesti Hambaarstide Liidu tegevuse eesmärk edendada igal võimalikul viisil stomatoloogia valdkonda Eesti Vabariigis, võtta endale ametiühingu funktsioonid hambaarstide jaoks. Seisuga 1. märts 1994 oli hambaarstide liidul 148 liiget, 2007. aastal, pärast erinevate seltside ühinemist aga juba 430 liiget. Eristati liidu täis-, noor-, senior-, välis- ja auliikmeid. EHL-i egiidi all toimusid aastail 1994–2007 Tallinnas Eesti Näitustel hambaravimessid. Populaarsed on olnud EHL-i suvepäevad. Alates 1999. aastast on koostöös Eesti Hambatehnikute Liiduga välja antud ajakirja *Hammas*, toimetaja Tenno Jänes.

Kuna sellel perioodil olid järjest suurema töömahuga läbirääkimised Haigekassa ja Sotsiaalministeeriumiga, lahendati kõiki hambaarste puudutavad probleemid Eesti Stomatoloogia Seltsi ja Eesti Hambaarstide Liidu koostöö korras. Esimene ühine koosolek toimus 23. mail 1997 Tartus (EHL ja Tartu Selts). 15. mail 1998 allkirjastati Eesti Stomatoloogia Seltsi ja Eesti Hambaarstide Liidu ametlik koostööleping, mille kohaselt kohustusid mõlemad organisatsioonid konsulteerima teineteisega kõigis küsimustes, mis puudutavad Eesti hambaarstkonda tervikuna, ja välja töötama mõlemaid pooli rahuldavad ühisotsused. Tekkis olukord, kus kahe hambaravieriala organisatsiooni paralleelne tegutsemine muutus mõttetuks, järjest sagedamini kostis mõtteavaldusi ühinemise otstarbekusest.

29. jaanuaril 2003. aastal tegi Eesti Hambaarstide Liit Eesti Stomatoloogia Seltsile kirjaliku ettepaneku alustada läbirääkimisi, et kahe organisatsiooni baasil luua üks – suurem ja tugevam. Tartus 27. augustil 2004. aastal kirjutasi ühinemislepingule alla kuue seltsi esimehed: Kristjan Gutmann (Eesti Hambaarstide Liit), Mare Saag (Eesti Stomatoloogia Selts), Piia-Heidi Kreegimäe (Tartu Stomatoloogide Selts), Anne Männik, Siiri-Mai Mäenurm (Tallinna Stomatoloogia Selts), Eva Tamkivi (Saaremaa Stomatoloogide Selts), Anna Adari (Viljandi Stomatoloogia Selts).

IV periood – alates 2007. aastast. Uus põhikiri kinnitati 16. veebruaril 2007 ja üks, kõiki hambaarste ühendav organisatsioon MTÜ Eesti Hambaarstide Liit registreeriti Tartu Maakohtus 17. augustil 2007. Presidendiks valiti 5. oktoobril 2007 Piret Väli. Liik-

meid oli ühinemisel 692, arv on kasvanud 940-ni seisuga 1. märts 2017. Alates 2014. aastast on presidendiks dr Marek Vink. Liidu ees seisavad järgmised ülesanded: profülaktikaprogrammi arendamine; infolehtede ja informeeritud nõusoleku vormi väljatöötamine; Eesti hambaarstide päevade iga-aastane korraldamine; arengukava väljatöötamine/periodiline uuendamine; Eesti hambaravi strateegia väljatöötamine; kollegiaalsuse suurendamine; jätkuv suhtlemine Haigekassa, Sotsiaalministeeriumi ja Terviseametiga; suhtlemine ja koostöö patsientide esindusorganisatsiooniga; E-tervise arendus Eestis ja Euroopas; välissuhete arendamine, sh osalemine hambaarstide rahvusvaheliste organisatsioonide töös; liikmete nõustamine ja soodustused; koolitused ja pädevussertifitseerimine; ajakirja Hambarast toimetamine (2012. aastal võttis ajakirja toimetamise Tenno Jäneselt üle Eve Kaju).

Koostöös Balti riikidega on ESS/EHL toetanud rahaliselt hambaravialase ingliskeelse teadusajakirja Stomatologija väljaandmist. Aktiivsed toimetuse liikmed on Edvitar Leibur, Mare Saag, Ülle Voog-Oras.

Ravimeetodid ja kasutusel olev tehnika on saja aasta jooksul tundmatuseeni muutunud, samuti on periooditi olnud väga erinev ravi kättesaadavus ja tervishoiukorraldus, kuid see on pikem lugu ja nõuab eraldi käsitlemist.

Rita Nõmmela on TÜ Hambaarstiteaduse instituudi lastestomatoloogia dotsent

Silvia Russak on TÜ meditsiiniteaduse valdkonna emeriitdotsent

Mare Saag on TÜ Hambaarstiteaduse instituudi juhataja, suu- ja hambahaiguste professor

Dental Education and Dental Organisations in Estonia from 1918 to 2017

RITA NÕMMELA, SILVIA RUSSAK, MARE SAAG

UT Institute of Dentistry

Over the previous hundred years, immense developments in health care management and medical education have taken place in Estonia. The first dental school was founded in Tartu by D. Levinovich in 1909, providing education for students of many nationalities. The majority of the lecturers were private associate professors from the University of Tartu.

Dentistry was first taught to medical students in the medical faculty of the University of Tartu in 1935 when Valter Hiie was appointed associate professor. When he was elected adjunct professor, the Chair of Dentistry was founded in 1938. This article gives a detailed overview of the developments in Estonian dentistry from the first associate professorship to the establishment of the Institute of Dentistry in 2016, including the changes in curriculum, infrastructure and staff. Research, including students' scientific activity, an inseparable part of instruction at the University, is also explored.

The first registered dental organisation called the Estonian Society for Dentists was founded in 1921 in Tartu to represent the interests of dental practitioners. Activities of Estonian non-profit dental organisations have been described in the article in four periods that differ from one other in view of activity and essence. Despite differences, the main aim of these organisations was to stand for excellent and easily accessible treatment, dental education and health policy development. University lecturers have always been actively involved in the activities of dental organisations in Estonia as proponents of well-rounded continuous education and dental practice.

Over the previous hundred years, constant active intervention in the development of the Estonian society with a focus on the health care system has led to modern high-quality dental care in Estonia.